

ÄNDRINGAR I BARNSKYDDSLAGEN SOM TRÄDDE I KRAFT 1.1.2020 OCH INTERNATIONELLA BORTFÖRANDEN AV BARN

ÄNDRINGAR I BARNSKYDDSLAGEN 1.1.2020

De grundrättigheter som garanteras i Finlands grundlag, det vill säga rätt till liv och till personlig frihet, integritet och trygghet gäller också barn. Placering av ett barn i familje- eller anstaltsvård med stöd i barnskyddslagen ger i sig inte rätt att ingripa i barnets grundrättigheter. Genom de ändringar i barnskyddslagen som trädde i kraft den 1 januari 2020 strävar man efter att särskilt trygga de nämnda grundrättigheterna för de barn som får vård utom hemmet inom ramen för barnskyddet.

I vård utom hemmet får man inkräkta på barnets grundläggande fri- och rättigheter endast om de förutsättningar för begränsningar och begränsande åtgärder som barnskyddslagen tillåter uppfylls i den enskilda situationen. Begränsningar enligt 11 kap. i barnskyddslagen (begränsning av kontakterna och begränsande åtgärder) kan endast vidtas för ett barn som placerats, omhändertagits eller med stöd av ett interimistiskt förordnande av förvaltningsrätten placerats brådskande. När förutsättningarna i barnskyddslagen uppfylls får samtliga begränsningar i 11 kap. i barnskyddslagen vidtas för ett barn i anstaltsvård, men för ett barn i familjevård får endast begränsning av kontakterna användas.

Genom ändringarna stärks i synnerhet rätten till god vård, fostran och med hänsyn till barnets ålder och utvecklingsnivå behövlig tillsyn och omsorg samt respekt för människovärdet hos ett barn som vårdas utom hemmet. De vuxna som tar hand om barnet är skyldiga att uppfostra barnet på ett uppmuntrande sätt utan våld. För att skapa en trygg uppväxtmiljö i vården utom hemmet krävs det tid, yrkeskompetens och tillräckliga resurser samt engagerade och välmående vuxna. Den yrkesmässiga uppfostran inom ramen för vård av barn utom hemmet är en krävande uppgift där man i varje enskild situation separat ska överväga de för barnet tryggande uppfostringsmetoderna med beaktande av barnets ålder och utvecklingsnivå i förhållande till barnets integritet. Ändringarna är främst inriktade på proaktiva metoder som ska förebygga uppkomsten av utmanande situationer och behovet av begränsande åtgärder.

I klientplanen för ett barn som vårdas utom hemmet ska i fortsättningen antecknas hur barnets hälso- och sjukvård, småbarnspedagogik, grundläggande utbildning och övrig utbildning ordnas medan barnet vårdas utom hemmet. Man ska sörja för att barnets kulturella rättigheter under tiden för vård utom hemmet tillgodoses. Placerarkommunen ska förbereda undervisningen tillsammans med placeringskommunen redan under beredningen av placeringen. I den klientplan som upprättas för föräldrarna ska man därtill i fortsättningen göra bedömning av på vilka sätt man kan ordna särskilt stöd för föräldrarna för att främja en återförening av familjen. Klientplanen för ett barn som vårdas utom hemmet ska alltid kompletteras med en plan för vård och fostran, om begränsningar eller begränsande åtgärder kommer att vidtas eller troligen vidtas för barnet.

En barnskyddsanstalt ska försäkra sig om att det finns ett tillräckligt stort antal sakkunniga anställda och tillräcklig introduktion i uppgifterna. På detta sätt strävar man efter att förebygga användning av begränsningar och trygga att begränsande åtgärder används endast i situationer där barnskyddslagen förutsätter det på ett tryggt sätt och med respekt för människovärdet hos barnet.

Begränsande åtgärder

I detta sammanhang begränsades inte användningen av begränsande åtgärder på annat sätt än att maximala tiden för isolering förkortades från 24 timmar till 12 timmar och att beslutet om isolering endast kan förlängas med 12 timmar i stället för tidigare 24 timmar. Bestämmelsen innehåller dessutom preciseringar av åtgärder för tryggnad av barnets säkerhet under isoleringen samt innehållet i beslutet om isolering och de uppgifter som antecknas i beslutet.

Begränsningar i de grundläggande rättigheterna är alltid en sista utväg också i vården utom hemmet. Därför förtydligades och preciserades de allmänna förutsättningarna för begränsningarna och betonades begränsningarnas ställning som en sista utväg. Begränsande åtgärder kan fortfarande användas då lagens allmänna och särskilda förutsättningar uppfylls. Den använda begränsningen ska dock stå i rätt proportion till den fara för hälsa, säkerhet eller egendom som barnets beteende har förorsakat. Begränsningarna ska endast användas i den utsträckning som ändamålet med placeringen av barnet utanför hemmet eller barnets egen eller en annan persons hälsa eller säkerhet nödvändigtvis kräver det. Barnets åsikt och uppfattning om begränsningen ska alltid utredas, om det inte är uppenbart omöjligt. En begränsning får inte användas som straff eller bestraffning och användning av begränsningen får inte orsaka skada eller men för barnet. Begränsningen får aldrig innehålla undertryckande, bestraffning eller annan kränkande behandling av barnet.

Barnskyddsanstalter gavs möjlighet att omhänderta tobaksprodukter och nikotinvätskor. Dessutom får en kroppsvisitation av barnet göras, om det finns grundad anledning att misstänka att barnet innehar ämnen och föremål som sannolikt är till allvarligt förfång för ordnandet av vården av barnet eller andra barn utom hemmet eller för den allmänna ordningen i anstalten. En kroppsvisitation får dock inte göras med letande av tobaksprodukter som grund. Kroppsvisitationen blev en separat paragraf och samtidigt preciserades det att om barnet bestrider bruk av berusningsmedel eller om det annars är påkallat för att utreda om resultatet av kroppsbesiktningen är tillförlitligt, ska ett positivt prov skickas för kontroll på tillbörligt sätt.

Som en förebyggande åtgärd fastställdes det att barnskyddsanstalten ska upprätta en plan om gott bemötande. Planen om gott bemötande ska ange åtgärder för att stödja självbestämmanderätten för de barn som bor på enheten samt regler och praxis på platsen för vård utom hemmet. Planen ska ange hur man förbereder sig på användning av begränsningar och hur de kan genomföras så att den begränsande åtgärden inte orsakar fara för utomstående. När planen görs upp ska de barn som är placerade i verksamhetsenheten åsikter och erfarenheter inhämtas och de ska ges möjlighet att delta i utarbetandet av planen.

Lagen fick en ny bestämmelse om åtgärder för att hitta ett barn som utan tillstånd avlägsnat sig från anstalten och återförande av barnet till anstalten. Bestämmelsen gäller ett barn som vårdas utom hemmet. Anstalten ska utan dröjsmål vidta åtgärder för att hitta ett barn som utan tillstånd avlägsnat sig och återföra det till anstalten. Anstalten och den myndighet som ansvarar för vården av barnet utom hemmet ska tillsammans avtala om transporten av barnet tillbaka till anstalten. Beslut om återförande av barnet fattas av den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter. I brådskande fall kan beslutet om återföring fattas av anstalten. Ett skriftligt beslut ska ges om återförande av barnet och transport i anknytning till detta samt hur detta kan arrangeras på ett tryggt sätt. Beslutet kan inte överklagas, men det ska sändas parterna för kännedom. Ärendet ska dessutom registreras i barnets klienthandlingar. Transporten av barnet får genomföras endast av en sådan anställd ur anstaltens vård- och fostringspersonal som har i barnskyddslagen avsedd yrkeskompetens, av den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter eller av en annan behörig myndighet. Transporten får inte köpas in av en privat aktör. Under transporten får i den bil som används för transporten en kroppsvisitation av barnet företas och barnet kortvarigt hållas fast för att trygga en säker transport.

Preciseringar gjordes i den detaljerade bedömning som görs i efterskott gällande begränsningen av ett specifikt barn samt bedömning av situationen tillsammans med barnet både på platsen för vård utom hemmet och med socialarbetaren. Om begränsningar har riktats mot barnet ska platsen för vård utom hemmet underrätta den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter om saken.

Eftervård

Åldersgränsen för eftervård inom barnskyddet höjdes till 25 år. Den höjda åldersgränsen tillämpas på de barn och unga personer som har rätt till eftervård 1.1.2020. De barn och unga personer vars rätt till eftervård har upphört innan lagändringen träder i kraft återgår inte att omfattas av eftervården. I det här sammanhanget gjordes inga ändringar i innehållet i eftervården. Kommunen kan också i fortsättningen stöda den unga personen som håller på att bli självständig även om personen inte har subjektiv rätt till eftervård. I så fall är det fråga om eftervård enligt prövning.

Det organ som ansvarar för socialvården är skyldigt att betala ut medel för eget hushåll senast när den unga personen fyller 25 år. Som regel ska medel för eget hushåll fortfarande betalas när barnskyddets eftervård upphör. Vid fastställandet av utbetalningsdagen ska den unga personens situation också i fortsättningen beaktas. Genom att reglera betalningsdagen i sista hand till samma tidpunkt som åldersgränsen för eftervård är det möjligt att vid behov stöda och handleda den unga personen i användningen av medel för eget hushåll till 25 års ålder.

Sökande av ändring

I och med att den nya förvaltningsprocesslagen (Lag om rättegång i förvaltningsärenden 808/2019) trädde i kraft 1.1.2020 krävs det vid överklagande i barnskyddslagsärenden till högsta förvaltningsdomstolen att part eller myndighet har fått besvärstillstånd av högsta förvaltningsdomstolen. Då barnet som fyllt 12 eller dess vårdnadshavare motsätter sig omhändertagandet bevaras den nuvarande rätten att anföra besvär vid högsta förvaltningsdomstolen.

Tryggande av att grundrättigheterna förverkligas

Enligt lagförändringen ska man berätta för barnet och vårdnadshavaren om rättsskyddsåtgärderna. Tillsynen spelar dessutom en betydande roll för tryggande av barnets rättsskydd och goda bemötande. Regionförvaltningsverket ska bereda barnet en möjlighet till konfidentiellt samtal vid genomförande av tillsynen och vid tillsynsbesök hos platsen för vård utom hemmet. Bestämmelsen stärker hörandet av barnet och att barnets åsikt hörs samt effektiviserar tillsynen över vården utom hemmet. Genom att höra barnen strävar man också efter att förhindra illabehandling av barn i vård utom hemmet.

Lagändringarna är betydande för att säkra att barn som placerats i vård utom hemmet behandlas likvärdigt, deras delaktighet främjas, självbestämmanderätten förverkligas och de övriga grundrättigheterna förverkligas. För att de mål som ändringarna eftersträvar ska uppnås krävs det samtidig utveckling av kompetensen och ändring av tankesättet för stärkande av barnorienteringen och hörande av barnet.

Det finns ytterligare information och utbildningsmaterial på <https://stm.fi/sv/andringarna-i-barnskyddslagen>.

ÅTERLÄMNANDE AV BARN MED STÖD AV HAAGKONVENTIONEN OCH SOCIALARBETARENS ROLL VID GENOMFÖRANDET

Definition av bortförande av barn

Det är fråga om internationellt bortförande av barn, när barnet utan vårdnadshavarens medgivande förts utomlands från sin stadigvarande boningsstat eller inte har återlämnats därifrån efter umgängesrätten och

barnet inte har fyllt 16 år. Det finns information och anvisningar för situationer med bortförande av barn eller dem som hotas av detta på justitieministeriets webbplats (<https://oikeusministerio.fi/sv/bortforande-av-barn>) och i broschyren om internationella bortföranden av barn (<https://oikeus.fi/sv/index/Broschyren/kansainvalinenlapsikaappaus.html>).

Bortförande av barn från Finland till utlandet

Om barnet har förts utomlands från Finland utan tillstånd är det olika ministerier som sköter ärenden med bortförande av barn och begäran om återlämnande av barn beroende på till vilket land barnet har förts. I en akut situation kan det vara nödvändigt för vårdnadshavaren att kontakta polisen, hemortens barnskydd eller socialjour eftersom de här myndigheterna har behörighet att skydda barnet i Finland.

Om barnet har förts bort till ett land som undertecknat Haagkonventionen om bortförande av barn kan vårdnadshavaren lämna en ansökan om återlämnande av barnet till justitieministeriet. Justitieministeriet förmedlar ansökan till centralmyndigheten i det land dit barnet har förts. Enligt Haagkonventionen hör det till centralmyndighetens uppgifter bl.a. att ta reda på var barnet finns, utreda möjligheterna att nå en lösning i godo och vid behov inleda av en rättegång för återlämnande av det bortförda barnet. Ibland kan den utländska domstol som behandlar ärendet om återlämnandet behöva få uppgifter om hur man kan garantera att barnet tryggt kan återvända till boningsstaten. I så fall kan domstolen med centralmyndigheten som förmedlare be de sociala myndigheterna i boningsstaten lämna uppgifter och utredningar om detta. En sådan begäran om utredning ska göras brådskande eftersom ett ärende om återlämnande av barn enligt Haagkonventionen ska avgöras inom sex veckor.

Om barnet har förts bort till ett land utanför Haagkonventionen ska vårdnadshavarens ansökan om återlämnande av barnet inlämnas till utrikesministeriet. Utrikesministeriet och Finlands ambassad i det andra landet strävar efter att främja frivilligt återlämnande av barnet och åstadkommande av en lösning i godo mellan föräldrarna. Ambassaden vidtar övriga åtgärder främst via de lokala myndigheterna genom att lämna en begäran om handräckning vanligen till det lokala utrikesministeriet för att utreda barnets förhållanden. Om föräldrarna inte kan göra upp i godo kan det enda sättet för vårdnadshavaren att få barnet återlämnat vara att inleda en rättegång i det land dit barnet har bortförts.

Ett barn har förts bort till Finland: socialarbetarens roll vid verkställande av återlämningsbeslut

Om barnet har förts bort till Finland kan Helsingfors hovrätt eller Högsta domstolen ge ett beslut som förordnar återlämnande av barnet till sin boningsstat. Domstolen sänder beslutet till den lokala utmätningssmannen, som brådskande ska sköta om verkställandet.

Bestämmelserna om verkställandet av återlämnandet av barnet finns i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983). Enligt 46 § i lagen ska förordnandet verkställas genom att barnet hämtas. I övrigt sker verkställandet i enlighet med lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt (619/1996, härefter verkställighetslagen) Avvikande från detta ska dock verkställighetsmedling inte ske och det är inte möjligt att omhänderta barnet. Möjligheterna att avstå från verkställandet är dessutom mera begränsade än vanligt.

Enligt 24 § i verkställighetslagen ska socialvårdsmyndigheterna vara närvarande vid hämtningen. Socialvårdsmyndigheten ska kalla till platsen en tillgänglig person som står barnet nära samt vid behov också en läkare eller annan sakkunnig. I praktiken är det nödvändigt för socialvårdsmyndigheterna att vara närvarande vid hämtningen för att hämtningen ska kunna ske så finkänsligt som möjligt utan att chocka barnet.

Enligt 32 § i verkställighetslagen ska på utmätningsmannens begäran socialvårdsmyndigheten lämna handräckning som behövs för verkställigheten. En bedömning av behovet av handräckning och genomförandet görs separat för varje fall så att ett flexibelt samarbete mellan utmätningsmannen och socialvårdsmyndigheten kan garanteras.

När en socialarbetare får en begäran om handräckning i ett ärende gällande hämtning av barn görs bedömningen utgående från de tillgängliga uppgifterna och den tjänsteinnehavare till vars uppgifter detta hör ger handräckningen. Samtliga åtgärder i anknytning till socialvården ska registreras i socialvårdens kundregister.

Vid en situation med hämtning av barn är socialarbetarens uppgifter att bedöma och trygga barnets intressen samt stöda barnet. Socialarbetaren kan lugna situationen och också ge föräldrarna stöd, så att hämtningen kan göras på ett sätt som inte orsakar barnet extra ångslan och att barnets välmående också i övrigt kan tryggas under hämtningen. Socialarbetaren försäkras sig också om att man tar med alla nödvändiga kläder och saker till barnet.

Utmätningsmannen ansvarar för att hämtningen verkställs och eventuellt skjuts upp (vid behov efter konsultation med läkare). Enligt 3 § 2 mom. i verkställighetslagen ska om hämtningen inte kan ske eller en annan åtgärd inte kan vidtas på grund av att barnet är sjukt eller i upprört sinnestillstånd eller av någon annan orsak, den uppskjutas till en senare tidpunkt. Det är utmätningsmannen som tillsammans med en läkare eller annan sakkunnig fattar beslut om huruvida barnet är i så upprört sinnestillstånd eller sjukt att man är tvungen att skjuta upp hämtningen.

Om barnet som en interimistisk säkringsåtgärd för att trygga återlämnandet av barnet omhändertas, krävs det för placeringen inte att barnet är klient hos barnskyddet, brådskande beslut enligt barnskyddslagen eller placering i öppenvården. Om återlämnandet av barnet till en annan stat inte omgående kan genomföras och domstolen inte har fattat beslut om interimistiska säkringsåtgärder exempelvis under väntan på returflyget kan den tjänsteman som det organ som ansvarar för socialvården har utsett fatta beslut om exempelvis placering i öppenvården eller brådskande placering och på det här sättet ge handräckning åt utmätningsmannen i verkställandet av hämtningen. Utgångspunkten är att öppenvårdens stödåtgärder arrangeras i samförstånd med vårdnadshavarna. Enligt 89 § 2 mom. i barnskyddslagen får i ett ärende som gäller placering som stödåtgärd inom öppenvården ändring sökas av barnets vårdnadshavare samt av den förälder vars boende med barnet beslutet gäller. På rätten att söka ändring tillämpas socialvårdslagen och förvaltningsprocesslagen.

Ytteligare information

Susanna Hoikkala, konsultativ tjänsteman, tfn 02951 63482, fornamn.efternamn@stm.fi